

ברכת 'נטילת ידים'

קידוש הפעולות הגשמיות

לקראת סיום סדרת המאמרים על ביאור ברכת המזון ולאור בקשות שהופנו אלינו, שבים אנו לאחור כדי להשלים את החסר בביאור מצוות וברכת 'נטילת ידים' הנאמרת בבוקר עם ההשכמה וטרם סעודת הפת:

ברוב רחמי וחסדיו חנן אותנו הבורא יתברך בזוג מכשירים מופלאים, רב תכליתיים, אשר בעזרתם יכולים אנו לבצע אין סוף פעולות מורכבות כפשוטות, ובכך לפעול רוב טובה לעצמנו ולאחרים בעולם הזה ובעולם הבא.

הידיים הן כלי המעשה בעולם הזה, ופעולותיהן הן בעיקר גשמיות. מטרטנו בעבודת ה' היא לקדש את הפעולות הגשמיות, ולפיכך תיקנו חכמים ליטול את הידיים ולטהרן לפני האכילה, כדי להורות שאין אנו אוכלים כדי למלא תאוות ליבנו אלא כדי להתחזק ולצבור כוח לעבודת ה' (קרבן אורה: סוטה ד ב).

כעין עבודת המקדש

ציוותה התורה על הכהנים לרחוץ את ידיהם ורגליהם במים טרם עבודת המקדש, ככתוב (שמות ל ג): "בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת...", ותרגם אונקלוס: "ירחצו" - "יקדשו", כלומר שבאמצעות הרחיצה ממי הכיור, מקדש הכהן את ידיו לעבודה.

ממצוות קידוש ידיים ורגליים שנהגה בזמן עבודת המקדש, למדו חכמים את מצוות נטילת ידיים שחרית לפני התפילה: עם שחר, נעשה האדם ככרייה חדשה ועליו להודות על שנברא לשבח את ה' ולברך לשמו. לפיכך עליו להתקדש וליטול ידיו מן הכלי, ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו (רשב"א, שו"ת ח"א סי' קצא). אף נטילת ידיים לסעודה נלמדת מרחיצת הידיים שנהגה במקדש, שכן כתוב (תהילים כו ו): "ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'", והרי אמרו חכמים (מנחות צו א) ששולחנו של אדם דומה למזבח (חכמת שלמה: א"ח קנח א).

ברכת 'על נטילת ידים'

ככל ברכות המצוות אף למצוות נטילת הידיים תיקנו ברכה: "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על נטילת ידים". אף שכאמור אין זו מצווה מן התורה, מכל מקום תיקנו בברכה לשון: 'וציונו', שכן ציונו הקדוש ברוך הוא לשמוע בדברי חכמים, ככתוב (דברים יז א): "על פי התורה אשר יורוך... לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" (רמב"ם ברכות ב ב).

ואומנם, אף על פי שמצוות נטילת הידיים אינה חובה מן התורה, מצאו לה חכמים (חולין קו א) סמך מן הפסוק (ויקרא טו א): "וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים... וטמא"; כביכול מחולק הפסוק לשני סוגי טמאים: מי שנגע בו זב, ומי ש'ידיו לא שטף במים'. הרי שיש ליטול את הידיים לפני אכילת פת.

'נטילה' ולא 'רחיצה'

לכאורה יש להבין, מדוע בחרו חכמים לתקן בנוסח הברכה: "על נטילת", ולא: "על רחיצת ידים", שהלוא זו לשון הדומה יותר ללשון הפסוק (שמות ל כא): "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו"?

לשאלה זו נדרשו רבותינו ופירשו בכמה אופנים:

א. הערוך (ערך נטל) פירש כי בזמנם רחיצה זו הייתה נעשית באמצעות כלי שהחזיק שיעור רביעית הלוג ושמו היה 'נטלא'. על שם כלי זה מברכים 'על נטילת ידים'.

ב. בספר הפרדס לרש"י (ענייני נטילת ידיים) הביא בשם רב האי גאון, שהוא משום שאמרו חכמים (סוטה ד ב) שהנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה, ונטילה משמעותה הרמה ככתוב (ישעיה סג ט): "וינטלם ויגשאם".

ג. יש שפירשו שתיקנו לברך בלשון זו, כדי להדגיש שמצווה זו לא נועדה לרחיצה בעלמא להסרת הזוהמה מהידיים, אלא לטהרן ובכך להעלות את דרגתן, וכאמור נטילה משמעותה הרמה (סידור אוצר התפילות - 'עין תפילה').

הפסקת החשמל שהסירה איום

"אם המשפחה המתארחת סיפרה לי שלביתה יש חולשה לחיטוט ולפשוש בארונות בבתי זרים. אני מקפידה תמיד לנעול ולהחביא לפני הנסיעה כל דבר פרטי, והיום, מרוב הלחץ שהיה כרוך בארגון הנסיעה, שכחתי להחביא את אותו מסמך חשוב ופרטי. כעת הוא חשוף ופתוח לעיניה הבולשות של הילדה הסקרנית".

החל מאותו רגע לא ידעה הגברת הנכבדה מנוח לנפשה. בעיני רוחה הצטיירו כל העת תמונות של הילדה פולשת ונוברת בכל פינה מוצנעת, והדבר טרד את מנוחתה עד כדי כך שלא הייתה מסוגלת לישון.

ר' משה חשב בתחילה לנסות ולהרגיע את החשש. בעיניו לא היה בגילוי המסמך אסון כה גדול, ומלבד זאת החשש היה נראה לו מוגזם; מדוע שתחליט הילדה להציץ דווקא במסמך זה? אולם בהכירו את טבעה של זוגתו ואת קנאותה לפרטיותה, הוא ידע כי הדבר רק יוסיף שמן למדורת חששותיה.

במקום זאת הוא הציע והרגיע: "הבה נתפלל על כך. הלוא אמונים אנו על העובדה כי אין דבר העומד בפני התפילה. נתפלל אפוא שלא יהיה ממש בחשש זה, והקדוש ברוך הוא ימצא את הדרך למנוע מהילדה הסקרנית להגיע למסמך שמחשיפתו על חוששת".

וכך, בשעת לילה מאוחרת יצאו ר' משה וזוגתו למרפסת הבית שבו התארחו ונשאו תפילה לפני היושב במרומים שימצא את הדרך שתמנע את חשיפת סודותיהם הפרטיים לעיני אותה ילדה.

התפילה פעלה את שלה כבר בטווח המיידי, בכך שהשרתה שלוה וביטחון על המשפחה, והם היו בטוחים שהיא לא תשוב ריקם.

*

במוצאי השבת עם סיום ההבדלה צלצל הטלפון הסלולרי של ר' משה. על הקו היה ידיו, אבי המשפחה המחליפה. "שבוע טוב", הוא אמר בטון שמירות הייתה מהולה בו, "היה לכם נס שלא נשאתם בבייתכם השבת". ר' משה נדרך, והידיד הסביר: "בשבת לפנות בוקר, בשעה לא ידועה, 'קפץ' החשמל בבייתכם. קמנו בבוקר לבית קר, וגרוע מכך - הפלטה החשמלית כבתה, וסיר החמין שהיה מונח על גביה היה כמעט קר. נאלצנו לעזוב את דירתכם ולשהות עד צאת השבת בבייתם של מכרים שריחמו עלינו והסכימו לארחנו. עד עכשיו היינו בביתם, וכעת חזרתי לדירה כדי לקחת את חפצינו.

כשניגשתי לארון החשמל והרמתי את ה'פקק' הכול חזר לפעולה, כאילו דבר לא התרחש קודם לכן. אני כשלעצמי לא מבין כיצד ייתכן הדבר ומה גרם לחשמל 'ליפול' דווקא באמצע הלילה, אבל זו המציאות..."

ר' משה ביקש להשתתף בצערו של ידיו, אך התקשה לעשות זאת משום שליבו התמלא דווקא ברגשות שמחה והודיה לה'. תפילתם המשותפת נענתה. נכון, לא הייתה זו תפילה מהסוג הרגיל, על שידוכים, בעיות בריאות וכיוצא בזה, אך הייתה זו תפילה שבקעה מעומק הלב, ונענתה מייד עם אמירתה.

הסיפור שלפנינו הובא לידינו מפי הסופר הנודע הרב יאיר ויינשטוק שליט"א ששמע אותו ממקור ראשון. מפני כבוד הבריות שונו בו כמה פרטים, אולם ההתרחשות עצמה בעינה עומדת, והמסר המובע ממנה - חד ופשוט: הקדוש ברוך הוא שומע תפילה כל פה. גם הבקשות הזוטרות ביותר נשמעות על ידו בקשב, ונענות, ובכוח התפילה לשנות לעיתים את התמונה בדרך מפתיעה ומקורית ביותר.

ר' משה ומשפחתו מתגוררים באחת הערים החדריות במרכז הארץ, ברחוק ניכר ממשפחתם המורחבת המתגוררת בדרום הארץ. כיוון שיש להם ידידים המתגוררים בדרום הארץ, ומשפחתם של הידידים המורחבת גרה דווקא במרכז הארץ, נוהגות משפחתו של ר' משה ומשפחת הידידים מפעם לפעם להחליף ביניהן דירה; הללו נוסעים לדרום ומבלים שבת משותפת עם בני המשפחה הדרומיים, והללו נוסעים למרכז לשבת של איחוד לבבות עם בני המשפחה המתגוררים במרכז.

כיוון ששתי המשפחות מרוויחות מהתחלופה, בבחינת 'זה נהנה וזה נהנה', המשיך ההסדר המדובר במשך כמה שנים בהצלחה יתרה. ואף אם מפעם לפעם התרחשו תקלות כאלו ואחרות, נשכח הדבר ונסלח תוך זמן קצר.

פרט קטן העיב תמיד על מנוחת נפשה של זוגתו של ר' משה באותן שבתות מדוברות; אחת מבנותיה של המשפחה שכנגד, סבלה ממה שניתן לכנות בלשון מעודנת: 'סקרנות יתר'. וכך, בכל שבת שכזו היו נותרות 'מזכרות' קטנות בתוך הארונות, אות לכך שגם הפעם לא שלטה הילדה על יצר סקרנותה.

אם המשפחה המתארחת הייתה מודעת לבעיה, והיא סיפרה עליה בגילוי לב לבעלת הבית. היא הוסיפה שמבחינתה המציאות כמעט בלתי נשלטת, ולמרות ניסיונותיה למנוע זאת, תמיד מוצאת הילדה דרך יצירתית למלא את יצר סקרנותה, והדבר היחיד שנותר לאימה הוא להזהיר על כך מראש.

זוגתו של ר' משה הייתה רגישה לפרטיותה באופן מיוחד, והמידע שנגלה לאוזניה צרם לה מאוד. אימה של הילדה הציעה לה פתרון פשוט - הסתרת החפצים והמסמכים הרגילים מבעוד מועד בארון נעול, והיא אכן השתדלה תמיד ליישם את הפתרון.

וכך היה באותה שבת שעל אודותיה נסב סיפורנו: משפחתו של ר' משה קיבלה הזמנה ממשפחתם הדרומית. מידעו התקשר לחברו ושאל האם ייאותרו להחליף עימם דירה. הוא שמח לשמוע תשובה חיובית ואפילו נלהבת. מסתבר כי שבת זו הייתה חשובה ביותר בקהילה שאליה הם משתייכים, והם שמחו על ההזדמנות שנקרתה בפניהם להשתתף בה.

ההכנות לשבת יצאו לדרך. גם הפעם, כהרגלה, התכוננה זוגתו של ר' משה מבעוד מועד, אלא שבלי שבת תוך כדי הסעודה המשפחתית, היא נזכרה לפתע כי מסמך רגיש וסודי ביותר נשכח על ידה מבלי משים באחד הארונות.

"אוי ואבוי", נפלטה לפתע קריאה מפיה, ואפילו ר' משה לא הבין את משמעותה. "שכחתי להחביא מסמך חשוב, ואני חוששת מאוד כי הוא יגיע לידיה של הילדה החטטנית", אמרה האישה בחרדה ומייד הסבירה לבעלה שלראשונה שמע על כך: